

Regeringens proposition

1977/78: 182

angående viss alkoholforskning, m. m.;

beslutad den 20 april 1978.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

JAN-ERIK WIKSTRÖM

Propositionens huvudsakliga innehåll

Våren 1977 beslöt riksdagen att tre forskartjänster skulle inrättas för forskning kring alkoholproblemen. Förslag om tjänsternas närmare inriktning och placering tas upp i propositionen.

I propositionen tas också upp ett förslag om att en tjänst som professor i fysik vid Chalmers tekniska högskola byts ut mot en tjänst som professor i arbetsorganisation.

Slutligen föreslås att en tjänst som professor vid universitetet i Stockholm får föras över stat.

UTBILDNINGSDEPARTEMENTET

Utdrag

PROTOKOLL

vid regeringssammanträde

1978-04-20

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, statsråden Bohman, Ullsten, Romanus, Turesson, Gustavsson, Antonsson, Mogård, Olsson, Dahlgren, Åsling, Söder, Troedsson, Mundebo, Krönmark, Wikström, Johansson, Friggebo, Wirtén

Föredragande: statsrådet Wikström

Proposition angående viss alkoholforskning, m. m.

1 Inledning

I prop. 1976/77: 108 (bil. 3) föreslogs vissa förstärkningar av forskningen kring alkoholproblemen. Bl. a. föreslogs att tre forskartjänster skulle inrättas, två med samhällsvetenskaplig inriktning och en med vårdinriktning. Riksdagen antog detta förslag (UbU 1976/77: 24, rskr 1976/77: 292). Sedermera har universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) lagt fram förslag om dessa tjänsters närmare inriktning och placering. Jag bedömer att denna fråga bör föreläggas riksdagen. Jag har i denna fråga samrått med chefen för socialdepartementet.

Samtidigt vill jag ta upp en annan fråga. Styrelsen för Chalmers tekniska högskola har föreslagit att, om inrättande av en tjänst som professor i arbetsorganisation vid högskolan inom rimlig tid är uteslutet, en befintlig tjänst som professor i fysik byts ut mot en tjänst som professor i arbetsorganisation. UHÄ har därefter föreslagit en sådan omvandling. Frågan bör underställas riksdagen.

Slutligen tar jag upp frågan om att föra en tjänst som professor vid universitetet i Stockholm över stat.

2 Förslag om vissa tjänster för alkoholforskning

2.1 Universitets- och högskoleämbetet

Regeringen uppdrog den 18 maj 1977 åt universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) att i anledning av riksdagens beslut om alkoholpolitiken (prop. 1976/77: 108, UbU 1976/77: 24, rskr 1976/77: 292) inkomma med förslag om två samhällsvetenskapligt inriktade forskartjänster och en vårdinriktad forskartjänst.

Med anledning härav har en inom UHÄ tillkallad arbetsgrupp utarbetat ett förslag till inriktning och placering av de nämnda forskartjänsterna. Förslaget har remissbehandlats. På grundval av inkomna synpunkter har arbetsgruppen utarbetat ett slutligt förslag som överlämnats till UHÄ. Ärendet har därefter behandlats av dels planeringsberedningen för sektorn för utbildning för administrativa, ekonomiska och sociala yrken samt de samhällsvetenskapliga och juridiska fakulteterna, dels planeringsberedningen för sektorn för utbildning för vårdyrken samt de medicinska, odontologiska och farmaceutiska fakulteterna.

UHÄ har lagt fram sina förslag i skrivelse den 8 februari 1978. I skrivelsen anger ämbetet att det finner arbetsgruppens slutliga förslag till inriktning och placering av de tre tjänsterna väl avvägt med hänsyn till de behov av forskning och forskningsanknytning inom området som f. n. inte tillgodoses genom fasta tjänster. Förslaget innebär att det inrättas en tjänst som professor i sociologi med särskild inriktning på sambandet mellan arbetsliv och missbruk av alkohol och droger, knuten till samhällsvetenskaplig fakultet och placerad vid universitetet i Stockholm, en tjänst som professor i psykologi med särskild inriktning på alkohol- och drogmissbruk, knuten till medicinsk fakultet och placerad vid karolinska institutet och en tjänst som professor i vårdforskning med särskild inriktning på alkohol- och drogmissbruk, gemensam för samhällsvetenskaplig och medicinsk fakultet och placerad vid universitetet i Umeå. UHÄ noterar att det ankommer på vederbörande högskolestyrelse att besluta om institutionstillhörighet för tjänsterna.

För tjänsten i sociologi framhåller UHÄ att den bör få anknytning till sociala linjen och till utbildningen och forskningen inom området socialt arbete. För tjänsten i psykologi menar UHÄ att det är väsentligt med en nära anknytning till den öppna vården. UHÄ anger även de ämnesbeskrivningar för tjänsterna som ämbetet ämnar fastställa om regeringen beslutar enligt ämbetets förslag.

2.2 Andra framställningar

Med anledning av UHÄ:s förslag till inriktning och placering av de föreslagna forskartjänsterna inom alkohol- och drogområdet har ett tjugotal forskare inom detta område bl. a. i en särskild skrivelse framfört kritik mot UHÄ:s förslag. Kritiken koncentrerar sig på två huvudfrågor.

Forskarna vill för det första i likhet med alkoholpolitiska utredningen (APU, SOU 1974: 90—93) samt den senare tillsatta beredningsgruppen för frågor avseende alkoholpolitiken (Ds S 1977: 1) förordna en samordning av forskningsresurserna. Den satsning som nu görs på alkohol- och drogforskningen kommer enligt forskarna att styra utvecklingen för lång tid framåt. För att man skall uppnå det tvärvetenskapliga samarbete som erfordras för att få en tillfredsställande belysning av alkohol- och

drogproblematiken i hela dess vidd måste forskningen organiseras så att ett samarbete underlättas. Detta mål nås svårligen i det föreliggande förslaget, anser forskarna. Den fortsatta utbyggnaden av alkoholforskningen enligt de riktlinjer som fastställts av riksdagen kan tillgodose de sekundära kraven på en viss decentralisering av forskningen.

För det andra finner forskarna att förslaget om de två samhällsvetenskapligt inriktade tjänsterna är alltför snävt, vilket lätt kan leda till att forskningen antar karaktär av enstaka punktinsatser. Den vårdinriktade tjänsten är å andra sidan alltför diffust beskriven, anser forskarna.

Forskarna vill i stället förorda att tjänsterna benämns sociologi med särskild inriktning på bruk och missbruk av alkohol och droger, psykologi med särskild inriktning på bruk och missbruk av alkohol och droger samt behandlingsforskning med särskild inriktning på alkohol- och drogmissbruk.

Tjänsten som professor i sociologi med särskild inriktning på bruk och missbruk av alkohol och droger bör enligt forskarna placeras vid institutionerna för alkohol- och narkotikaforskning vid karolinska institutet samt vid sociologiska institutionen vid universitetet i Stockholm. Tjänsten som professor i psykologi med särskild inriktning på bruk och missbruk av alkohol och droger bör placeras vid institutionen för alkohol- och narkotikaforskning vid karolinska institutet med fakultetsanknytning till medicinsk och samhällsvetenskaplig fakultet. Tjänsten bör vara förenad med skyldighet att fullgöra viss undervisning, särskilt i form av forskarhandledning, vid psykologiska institutionen vid universitetet i Stockholm. Tjänsten som professor i behandlingsforskning med särskild inriktning på alkohol- och drogmissbruk bör enligt forskarna placeras vid institutionerna för alkohol- och narkotikaforskning vid karolinska institutet med fakultetsanknytning till medicinsk och samhällsvetenskaplig fakultet, speciellt till institutionen för socionomutbildning (tidigare socialhögskolan i Stockholm).

Tjänstemännens centralorganisations (TCO) socialpolitiska råd har inkommit med en skrivelse i ärendet. Rådet framhåller det angelägna i att de tre aktuella tjänsterna på det sätt som föreslås i UHÄ:s förslag knys till arbetsfält och utbildning inom hälso-, sjuk- och socialvård.

En skrivelse i frågan har även inkommit från socialstyrelsens nämnd för alkoholfrågor.

2.2 Föredraganden

Riksdagen beslöt våren 1977, som en del av beslutet om den framtida alkoholpolitiken, att förstärka resurserna för forskning om alkohol. Bl. a. skulle tre tjänster för forskning med inriktning mot alkoholfrågor inrättas. Förslag om tjänsternas närmare inriktning och lokalisering har på

uppdrag av regeringen utarbetats av universitets- och högskoleämbetet (UHÄ). Vid min anmälan av frågan om anslag för budgetåret 1978/79 (prop. 1977/78: 100 bil. 12 s. 518) har jag under anslaget Vissa särskilda utgifter inom högskolan förordat att regeringen inhämtar riksdagens be- myndigande att, i den mån så erfordras, inrätta de här aktuella tjänsterna. Motiveringen härför var att jag bedömde det som angeläget att inrättandet och tillsättandet av tjänsterna inte fördröjdes ytterligare i av- vaktan på att frågan kunde föreläggas riksdagen. UHÄ:s förslag har emellertid nu kommit in varför frågan kan föreläggas riksdagen i sådan tid att beslut kan fattas under innevarande riksmöte. Jag förordar där- för att förslag i frågan föreläggs riksdagen i särskild proposition. Innan jag går in i detalj på förslagen vill jag ange några utgångspunkter.

I förarbetena till riksdagsbeslutet, bl. a. i förslagen från alkoholpoli- tiska utredningen (APU), anfördes att den medicinsk-biologiska forsk- ningen hittills har fått alltför stort utrymme i förhållande till den sam- hällsvetenskapliga forskningen. Denna bedömning anslöt sig riksdagen till. Sålunda anförde socialutskottet (SoU 1976/77: 5 y, se UbU 1976/ 77: 24) att det delade APU:s uppfattning och framhöll att det fanns många angelägna uppgifter för den samhällsvetenskapliga forskningen på alkoholområdet. Som exempel på sådana uppgifter refererade utskot- tet den särskilda beredningsgruppen som nämnt bl. a. sambandet mellan sociala störningar och alkoholmissbruk, ungdomens alkoholvanor och forskning med utgångspunkt i arbetslivet.

Tyngdpunkten bör sålunda läggas på den samhällsvetenskapliga forsk- ningen på alkoholområdet. Detta utesluter givetvis inte de medicinska aspekterna. Tvärtom anser jag, som jag återkommer till i det följande, att ett samband bör säkerställas bl. a. genom att ett nära samarbete byggs upp mellan de olika institutioner m. m. där forskning kring dessa frågor bedrivs.

I riksdagens beslut om de aktuella tjänsterna talas främst om forsk- ning kring alkoholproblem. Med hänsyn till sambanden mellan alkohol- missbruk och missbruk av beroendeframkallande medel är det enligt min mening naturligt att behandla dessa tillsammans. Detta samband framgår för övrigt klart också av regeringens förslag i prop. 1976/77: 108. I den- na proposition pekade föredragande statsrådet på att missbruk av alkohol och narkotika, liksom missbruk av andra medel såsom thinner och läke- medel, beror på likartade sociala störningar. Tyngdpunkten i forskningen bör dock ligga inom alkoholområdet. De aktuella tjänsternas benämning bör därför anknyta till alkoholforskningen.

I förslagen tas också upp vilka fakulteter resp. institutioner de före- slagna tjänsterna bör knytas till. Jag vill här erinra om att det i den nya högskoleorganisationen är de enskilda högskoleenheterna som beslutar i dessa frågor. Även själva indelningen i institutioner fastställs av hög- skoleenheten. Jag kommer dock i det följande att beröra härmed sam-

manhängande frågor i den utsträckning de har betydelse för tjänstens inriktning.

Jag vill slutligen erinra om att enligt praxis benämning och huvudsaklig inriktning av tjänster som professor fastställs av regering och riksdag medan närmare beskrivning av ämnesinnehåll i mån av behov fastställs av UHÄ.

Jag tar först upp lokaliseringen av de beslutade tre tjänsterna. UHÄ:s förslag innebär att två av tjänsterna placeras i Stockholm och en tjänst i Umeå. Jag anser dock för egen del att samtliga tre tjänster bör placeras i Stockholm. Skälet härför är att forskningen kring alkoholproblem är av utpräglat tvärvetenskaplig art. De tvärvetenskapliga aspekterna torde särskilt i ett uppbyggnadsskede bäst kunna tas tillvara om forskningsresurserna samlas på en ort. Vid en framtida ytterligare utbyggnad bör övervägas var sådana tillkommande resurser skall placeras.

Att man samlar forskningsresurserna på en ort behöver dock inte innebära att samtliga berörda tjänster placeras vid samma institution eller högskoleenhet. Just de tvärvetenskapliga aspekterna talar i stället för att man söker sprida tjänsterna för att få möjlighet till påverkan och stimulans från olika fält. Jag förutsätter att ett mycket nära samarbete etableras mellan de institutioner där denna forskning bedrivs.

Vad gäller förslagen om närmare inriktning resp. placering vid högskoleenhet av tjänsterna vill jag anföra följande.

Riksdagens beslut innebar, som jag anförde i det föregående, att tyngdpunkten skulle läggas på samhällsvetenskapligt inriktad forskning. En av tjänsterna skulle dock ha inriktning mot vårdområdet. Mot denna bakgrund finner jag UHÄ:s förslag i sina grunddrag väl balanserat. Vissa justeringar bör dock göras. Bl. a. bör inriktningen mot alkoholområdet framhållas ytterligare.

Den ena av de samhällsvetenskapligt inriktade tjänsterna skall enligt UHÄ:s förslag benämnas sociologi med särskild inriktning på samband mellan arbetsliv och missbruk av alkohol och droger. Enligt min uppfattning bör tjänsten mer uttryckligt än vad UHÄ anger inriktas mot sociologisk forskning om bruk och missbruk av alkohol i samhället. Givetvis bör ett studium av hur förhållandena i arbetslivet påverkar alkoholbruket vara en del av tjänstens ämnesområde, men särskilt med hänsyn till de relativt få tjänster för alkoholforskning som kommer att finnas även efter denna utbyggnad kan jag inte tillstyrka en ensidig inriktning på ett delområde. Tjänsten bör enligt min mening benämnas sociologisk alkoholforskning. Med hänsyn till den inriktning som jag förordar anser jag det naturligt att den placeras vid universitetet i Stockholm.

Den andra av de samhällsvetenskapligt inriktade tjänsterna skall enligt UHÄ:s förslag benämnas psykologi med särskild inriktning på alkohol- och drogmissbruk. Även här bör enligt min mening en starkare betoning av inriktningen på alkoholforskning göras. Vidare bör av benäm-

ningen framgå att tjänsten avser forskning om alkoholbruk över huvud taget. Jag förordar därför att tjänsten benämns psykologisk alkoholforskning. Jag ansluter mig till UHÄ:s bedömning att den psykologiska forskningen med denna inriktning bör bedrivas i samverkan med medicinsk expertis. Med denna inriktning är det naturligt att tjänsten i enlighet med UHÄ:s förslag placeras vid karolinska institutet. Den bör också knytas till såväl medicinsk som samhällsvetenskaplig fakultet.

Den tredje tjänsten föreslår UHÄ skall få benämningen vårdforskning med särskild inriktning på alkohol- och drogmissbruk. Tyngdpunkten bör enligt min mening ligga på forskning om lämpliga former eller system för vård och behandling. Jag förordar, i enlighet med vad jag har anfört i det föregående, att benämningen alkoholmissbruk används som täckande såväl alkohol som andra beroendeframkallande medel. Benämningen bör vara vårdforskning med särskild inriktning på alkoholmissbruk.

För denna tjänst har UHÄ angett en mycket vid ämnesbeskrivning. Tjänstens område bör enligt min mening avgränsas klarare. Huvudvikten bör ligga på forskning kring vårdbehov som har samband med bruk och missbruk av alkohol, och kring därtill hörande vårdformer, vårdinnehåll och behandlingseffekter inom socialvård och hälso- och sjukvård. Med denna inriktning finner jag det naturligt att tjänsten placeras vid universitetet i Stockholm.

Som jag anförde tidigare är alkoholforskningen i vårt land f. n. av liten omfattning, särskilt den forskning som har samhällsvetenskaplig inriktning. Jag anser därför att man vid den första tillsättningen av tjänsterna skall söka rekrytera innehavarna från en bred grupp. Beskrivningen av ämnesinnehållet bör därför utformas så att till innehavare kan utses även sådana personer som inte har specialinriktning mot tjänstens huvudsakliga område.

Enligt riksdagens beslut våren 1977 anvisades under anslaget Extra utgifter vid universiteten m. m. för budgetåret 1977/78 750 000 kr. för de beslutade tjänsterna. I mina förslag för budgetåret 1978/79 har jag beräknat samma belopp under anslaget Vissa särskilda utgifter inom högskolan. Jag avser att senare, under förutsättning att riksdagen beslutar i enlighet med förslagen i det föregående, föreslå att regeringen fördelar dessa medel till universitetet i Stockholm och karolinska institutet. För budgetåret 1979/80 bör motsvarande medel beräknas för dessa högskoleenheter under berörda fakultetsanslag.

3 Omprövning av tjänst som professor vid Chalmers tekniska högskola

3.1 Förslag

När tjänst som bl. a. professor blir ledig, skall prövning ske om tjäns-

ten bör återbesättas med oförändrat innehåll, ges ändrat ämnesinnehåll, ersättas med annan lärartjänst eller dras in. Detta förfarande regleras numera i 19 kap. 22—27 §§ högskoleförordningen (1977: 263). Riksdagen har vidare bemyndigat regeringen att besluta om ändrad benämning av tjänst som professor utan riksdagens hörande. Riksdagen uttalade därvid, med hänvisning till riksdagens intresse för de högre forskartjänsternas inriktning, att riksdagen skall underställas frågan då detta kan ske utan att ärendet fördröjs. I övriga fall bör beslut om ändrad benämning i efterhand redovisas för riksdagen (prop. 1966: 1 bil. 10 s. 361, SU 1966: 42 s. 4, rskr 1966: 125).

En av de tre befintliga tjänsterna som professor i fysik vid Chalmers tekniska högskola (CTH) blev ledig år 1974. Innehavaren av tjänsten är skyldig att meddela viss undervisning även vid universitetet i Göteborg.

Styrelsen vid CTH har i samband med prövning enligt 19 kap. 22 § högskoleförordningen beslutat föreslå att tjänsten skall återbesättas i ämnet fysik och lagt fram förslag till program för tjänsten. Styrelsen anför dock att en förutsättning därvid är att en flera år begärd tjänst som professor i arbetsorganisation kan inrättas den 1 juli 1979. Fasta resurser för arbetsvetenskaplig forskning vid CTH bedöms av styrelsen vara ytterst angelägna med hänsyn till både den omfattande tunga industrin i göteborgsområdet och den numera omfattande grundutbildningen i ämnet vid högskolan. Styrelsen anför därför att den, om inrättande av en tjänst som professor i arbetsorganisation inte kan påräknas inom rimlig tid, prioriterar en omvandling av den aktuella tjänsten till att omfatta arbetsorganisation framför återbesättande i ämnet fysik.

Skrivelser har därefter inkommit från bl. a. styrelsen för universitetet i Göteborg med begäran om återremiss av ärendet.

I anslutning till förslag från berörd planeringsberedning har universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) hemställt att den ledigblivna tjänsten som professor i fysik omvandlas till tjänst som professor i arbetsorganisation. UHÄ anför att en tjänst i arbetsorganisation är högt prioriterad i det program som UHÄ lagt fram för det arbetsvetenskapliga området. Enligt UHÄ:s mening är det nödvändigt att i ökad utsträckning tillgodose angelägna reformändamål genom omprioritering inom ramen för befintliga resurser. Vid en sådan omprioritering kan det, anför UHÄ, bli nödvändigt att ompröva även tjänster och verksamheter som i sig bedöms som väsentliga. UHÄ menar också att en ingående behandling har skett inom CTH resp. universitetet i Göteborg och att det inte är troligt att en förnyad lokal behandling skulle tillföra ytterligare synpunkter i sakfrågan.

3.2 Föredraganden

I årets budgetproposition (prop. 1977/78: 100 bil. 12 s. 366) anförde jag att samhället har ett fortlöpande behov av att forskning tas upp på nya områden och att samhällsproblem angrips ur nya infallsvinklar. För att nå detta mål fordras en ökad rörlighet inom forskningsorganisationen. Ett sätt att åstadkomma en sådan rörlighet, angav jag, är att mer noggrant än hittills pröva ledigblivna professurers inriktning innan de återbesätts. Möjligheten att föra över en tjänst till ett annat ämne eller att låta den omfatta ett helt nytt ämne bör i större utsträckning än hittills tas med i prövningen.

Styrelsen för Chalmers tekniska högskola (CTH) har i första hand förordat en återbesättning i fysik av den aktuella tjänsten som professor. Vid en övergripande bedömning av högskolans resurser och behov har styrelsen dock bedömt att en tjänst som professor i arbetsorganisation har högre angelägenhetsgrad än det i och för sig dokumenterade behovet av en tjänst som professor i fysik. En sådan omprövning ligger helt i linje med den uppfattning jag har refererat. Jag anser därför att förslaget från universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) bör följas.

Ytterligare skäl för att omvandla den aktuella professorstjänsten till tjänst som professor i arbetsorganisation är den stora vikt den arbetsvetenskapliga forskningen och utbildningen har inom den tekniska utbildningen. Som UHÄ har påpekat i sitt förslag ligger förslag om tjänst som professor i arbetsorganisation högt inom det program för utbyggnad av den arbetsvetenskapliga forskningen som UHÄ tidigare har lagt fram.

Jag förordar mot denna bakgrund att den i förslaget angivna tjänsten som professor i fysik vid CTH dras in och en tjänst som professor i arbetsorganisation inrättas.

4 Förande av en tjänst som professor över stat

Vid universitetet i Stockholm finns inrättad en tjänst som professor i socialantropologi. Dess innehavare sedan år 1970, Karl Eric Knutsson, har varit tjänstledig under långa perioder de senaste åren. Sedan år 1975 tjänstgör han som forskningschef vid beredningen för u-landsforskning. Med hänsyn till de speciella omständigheterna i detta fall anser jag det motiverat att Knutssons tjänst förs över stat. Därvid bör tjänsten i socialantropologi vid universitetet i Stockholm få besättas med ordinarie innehavare. Regeringen bör begära riksdagens bemyndigande att föra Knutssons tjänst över stat.

5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. bemyndiga regeringen att inrätta tjänster som professor med inriktning mot forskning på alkoholområdet i enlighet med vad jag har förordat,
2. bemyndiga regeringen att inrätta en tjänst som professor i arbetsorganisation i enlighet med vad jag har förordat,
3. bemyndiga regeringen att föra en tjänst som professor över stat i enlighet med vad jag har förordat.

Ärendet bör behandlas under innevarande riksmöte.

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.